

УДК 341.171

Головка Алла –
студентка

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

Alla Holovko –
student of

*the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)*

Практика Суду Справедливості як джерело права ЄС

У статті розглядаються окремі рішення Суду Справедливості ЄС з різних категорій справ. Зроблено висновок, що практика Суду належить до джерел права ЄС, вона є обов'язковою для застосування національними судами держав-членів. Також судові прецеденти мають враховуватися тими державами, які планують отримати членство у ЄС, у тому числі й Україною.

Ключові слова: Суд ЄС, Суд Справедливості, рішення, право ЄС, держави-члени.

В статье рассматриваются отдельные решения Суда Справедливости ЕС по разным категориям дел. Сделан вывод, что практика Суда относится к источникам права ЕС, она является обязательной для использования национальными судами государств-членов. Также судебные прецеденты должны учитываться теми государствами, которые планируют получить членство в ЕС, в том числе и Украиной.

Ключевые слова: Суд ЕС, Суд Справедливости, решение, право ЕС, государства-члены.

A.S. Holovko The Court of Justice Practice as a Source of the EU Law

This article presents the Court of Justice of the EU particular judgements in different categories of cases. It was considered that practice of the Court refers to the sources of the EU law, it is mandatory for using by national courts of the Member States. Also, the court precedents should be taken into account by states which are planning to get a membership in the EU, including Ukraine. The Court of Justice unified the approach to introduction of the EU law provisions to national law of the Member States. The Court defined in the judgement in Case 9/65 San Michel ECR that provisions' reception doesn't lead to their transformation into national law. So that they must be used by national courts not as the national law, but as the EU law. This position was recognized by national courts. Moreover, countries which joined the Union for next years took into account the necessity of providing such conditions for realization of EU law rules in their territory which come out of recognition that EU law legal order with its primacy and direct effect has autonomous nature. The prevailing majority of the Member States for provision of EU law action in their territory changed the national constitutions (such countries as Greece, Poland, Hungary, Bulgaria, Romania, Cyprus, Portugal, Austria, Spain, Sweden, the Czech Republic, Estonia, Slovakia, Slovenia). It was done by including relevant rules about delegation of authority, primacy and direct effect of the EU law.

Keywords: the EU Court, the Court of Justice, judgement, the EU law, the Member States.

Постановка проблеми. Суд ЄС є тією інституцією, яка не тільки здійснює правосуддя у загальному його розумінні, а й тлумачить акти інших інституцій, органів та агенцій Союзу, надає висновок щодо відповідності проекту міжнародної угоди установчим договорам Союзу.

Важливим аспектом діяльності Суду ЄС є його взаємовідносини з державами-членами. Зокрема, представники національних судових органів можуть звернутися до нього за так званим преюдиціальним висновком щодо тлумачення змісту норми акта ЄС. Зрозумілим і логічним є віднесення цього питання до

компетенції Суду ЄС (а саме Суду справедливості, оскільки Загальний Суд не уповноважений на тлумачення актів Союзу і приймає звернення лише від фізичних та юридичних осіб). Законодавство кожної держави певною мірою відрізняється одне від одного, тому тлумачення одного і того ж положення установчого договору, іншого акту інституцій, органів чи агенцій ЄС може бути різним залежно від особливостей національного права. А Союз сьогодні активно впроваджує політику гармонізації та уніфікації законодавства держав-членів.

Необхідно прослідкувати, яким же чином рішення Суду Справедливості (далі - Суду) уточнюють або змінюють правозастосовний процес у державах-членах. Не виключено, що нашій державі у подальшому вдасться здобути членство у ЄС, тому сьогодні питання впливу практики Суду на національне законодавство є актуальним і для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності Суду ЄС та, зокрема, вплив його практики на національне законодавство розглядали такі українські науковці, як Л.Л. Грицаєнко, Т.В. Каплюченко, А. Киричук, Т.В. Комарова, В.І. Муравйов, Н. Сорока, І. Яворська та інші.

Невирішені раніше проблеми. Як правило, науковці розглядають вплив прецедентної практики Суду Справедливості лише на окремі сфери життя держав-членів. Доцільним є узагальнити найважливіші рішення Суду щодо тлумачення окремих положень актів права ЄС.

Метою статті є розглянути, які рішення Суду Справедливості і яким чином вплинули на нормотворчий та правозастосовний процес на національному рівнях, наскільки гармонізованим та уніфікованим завдяки створенню прецедентної судової практики стало національне законодавство у 28 державах, які на сьогодні є членами ЄС.

Виклад основного матеріалу. Практика Суду сприяла виділенню права ЄС з міжнародного права у систему норм, які регулюють існування та діяльність особливого міждержавного об'єднання [1, с. 86]. Яскравою відмінністю права ЄС від права, зокрема, міжнародних організацій, є те, що воно знаходиться на вищому рівні, ніж право держав-

членів, і при цьому усі національні нормативні акти мають ухвалюватися відповідно до права ЄС і не суперечити його окремим положенням (принцип верховенства права ЄС). Жодне інше міждержавне утворення не вимагає верховенства свого права над національним.

Існування вищезазначеного принципу підтверджується, зокрема, у рішенні за справою 9/65 *San Michel* ECR 35. Воно містить положення про те, що рецепція норм права ЄС не має своїм результатом їх трансформацію у внутрішнє право. Це означає, що такі норми зберігають наднаціональний характер і є основоположними для правових систем держав-членів. Країни, які приєднувались до Союзу у наступні роки після ухвалення цього рішення Судом, визнали автономний характер правопорядку ЄС з його приматом і прямою дією його норм. Переважна більшість держав-членів для забезпечення дії права ЄС на своїй території внесла зміни до національних конституцій. Це такі країни, як Греція, Польща, Угорщина, Болгарія, Румунія, Кіпр, Португалія, Австрія, Іспанія, Швеція, Чехія, Естонія, Словаччина, Словенія [2, с. 59].

На додаток до цього усі держави-члени при розробці Лісабонського договору підписали Декларацію № 17 про верховенство. Вона не має обов'язкової сили, однак у ній принцип верховенства права ЄС закріплений таким чином, як його визначив Суд у своїх рішеннях [3, с. 124-125].

На такому прикладі можемо зробити висновок, що Суд у своїй практиці уточнює та роз'яснює зміст окремих засад, на яких базується існування та функціонування Союзу.

Тепер перейдемо безпосередньо до рішень Суду Справедливості в окремих сферах.

1) Податкові спори.

Рішення, які ухвалюються Судом з питань оподаткування, можна поділити на дві категорії: ті, у яких дається роз'яснення норм права ЄС, але не міститься забороняючих положень; ті, у яких дається роз'яснення норм права ЄС і містяться забороняючі положення [4].

До першої категорії справ варто передусім віднести рішення, в яких Суд роз'яснює значення термінів з актів інституцій ЄС. Наприклад, у справі №102/86 *Apple Case* Суд надав визначення терміну «зустрічне задоволення»: оплату поставки товарів треба розуміти як зустрічне задоволення за наявності прямого зв'язку між

поставкою товарів та їх оплатою. У справі №186/89 van Tiem Case Суд розтлумачив поняття «економічна діяльність»: вона охоплює усі форми бізнесової активності, які пов'язані із поставками товарів та отриманням відповідної винагороди, оскільки лише за такого розуміння може реалізовуватися принцип нейтральності єдиного ПДВ відносно різних видів економічної діяльності [5].

До другої категорії справ належать рішення, у яких Суд, керуючись відповідними положеннями договорів, визначає заборони у формі принципів. Вони застосовуються до податкових відносин, що виникають в межах ЄС у зв'язку із будь-якою діяльністю, результати якої є об'єктом оподаткування. Це, зокрема, заборона тарифних та нетарифних бар'єрів на кордонах всередині Союзу, що означає заборону на стягнення мита та інших обов'язкових платежів, які мають рівнозначний ефект, та заборону на кількісні обмеження товарів, що імпортуються, чи інших заходів, які також мають рівнозначний ефект. Прикладом є справа №120/78 Cassis de Dijon. Розглянувши цю справу, Суд, по-перше, сформулював визначення перешкод вільній торгівлі, надавши розширене тлумачення положень Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (далі - Договір про ЄЕС); по-друге, визначив перелік обставин, що виправдовують обмеження у застосуванні положень Договору про ЄЕС; по-третє, встановив певні орієнтири для Комісії щодо роботи з підготовки єдиних правил торгівлі всередині Співтовариства [5].

Прикладом звернення до Суду ЄС національного суду стала справа Halifax від 2006 року. У ній британський національний суд висунув питання про обмеження права відрахування попередньо сплаченого ПДВ у ситуації, коли суб'єкт господарювання веде недобросовісну практику на підставі доктрини зловживання правами чи зловживання законом. У цій справі застосовано Шосту директиву 77/388/ЄЕС від 17 травня 1977 року, яка була прийнята у межах політики гармонізації непрямого оподаткування країн-членів ЄС. Суд у своєму рішенні вказав, що ця директива не містить переліку умов для повернення ПДВ, тому держави-члени ЄС можуть встановити власні об'єктивні критерії, які попереджують таке повернення, якщо єдина або основна мета тієї чи

іншої операції - зменшення податкового платежу. Суд ЄС використав власний варіант «доктрини ділової мети», але її не можна було застосувати для призначення покарання (сплата штрафу чи притягнення до кримінальної відповідальності). Через це 20 липня 2006 року був прийнятий закон, відповідно до якого введені підстави для покладення відповідальності за зловживання при сплаті ПДВ [6, с. 202].

Таким чином, у справах з питань оподаткування Суд, по-перше, здійснює тлумачення окремих термінів економічного характеру; по-друге, створює принципи, що застосовуються у податкових правовідносинах.

2) Інтелектуальна власність.

Рішення Суду у сфері інтелектуальної власності спрямовані, у першу чергу, на вирішення конфлікту між спільним ринком та суб'єктами права інтелектуальної власності. На основі судової практики були створені такі принципи, як «специфічний предмет охорони», «вичерпання прав» і т.п. [7, с. 114]. Також Суд здійснює тлумачення окремих актів права ЄС, які присвячені регулюванню сфери інтелектуальної власності.

Прикладом такого тлумачення є рішення у справі «Technische Universität Darmstadt» проти «Eugen Ulmer KG». Судом було надано роз'яснення положень Директиви 2001/29/ЄС (далі - Директива). Бібліотека Університету Дармштадта здійснювала відтворення творів з її фонду з метою їх використання відвідувачами. Суд зазначив, що п. «п» ст. 5 (3) Директиви 2001/29/ЄС не перешкоджає державам-членам надавати публічним закладам право на оцифрування творів, якщо таке відтворення необхідне для того, щоб зробити ці твори доступними для відвідувачів за допомогою спеціальних терміналів у приміщеннях цих закладів. Однак Суд виключив можливість закладів, до яких належать у тому числі й музеї, посилатися на п. «с» ст. 5 (2) Директиви 2001/29/ЄС для відтворення (оцифрування) закладами цілих колекцій, а не окремих творів [8, с. 24].

Таким чином, Суд може розглядати й питання, які належать до сфери приватного права. Як бачимо, на основі прецедентної практики створюються й положення доктрини інтелектуальної власності у ЄС.

3) Відносини у сфері конкуренції.

Суд здійснює контроль за правильним застосуванням конкурентного права як у матеріальному, так і процесуальному аспекті. Наприклад, у рішенні за справою P Limburgse Vinyl Maatschappij Суд роз'яснив, що задля доведення порушення Комісією привілею проти самодискримінації має бути встановлено існування запиту Комісії, який вимагає не лише надання інформації, але й встановлює штрафи за її ненадання [9, с. 30].

У своїх рішеннях Суд також створює окремі принципи, що застосовуються для регулювання діяльності на внутрішньому ринку ЄС. Це, наприклад, принцип взаємного визнання. Вперше він згадується у справі 120/78 (справа Cassis de Dijon). Принцип взаємного визнання полягає у тому, що якщо товар законно виготовлено та випущено на ринок однією державою-членом, то він повинен бути випущений ним на ринок будь-якої іншої держави-члена. Відповідність товару технічним або іншим вимогам інших держав значення не має. Допуск таких товарів на ринок може бути обмежений лише з підстав, які містяться у ст. 36 Лісабонського договору. Також необхідно керуватись обов'язковими вимогами захисту життєво важливих публічних інтересів. На основі цього принципу була прийнята Директива 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку [10, с. 190].

У багатьох справах з питань конкуренції «фігурує» презумпція невинуватості правопорушників конкурентних правил. Суд у цих випадках посилається на Регламент № 1/2003 та Регламент № 622/2008, а також ст. 48 Хартії про основоположні права ЄС. У рішенні Icar and Others v Commission Суд зазначив, що нехтування презумпцією невинуватості не може бути виправдано необхідністю швидкого розслідування [9, с. 31-32].

Особливою «підсферою» є пов'язаність свобод внутрішнього ринку з дотриманням прав людини. Вперше це питання постало у справі Schmidberger проти Австрії (2003). Протягом тридцяти годин була заблокована автострада, що спричинило певні фізичні перешкоди в реалізації свободи руху товарів. Перевізник звернувся з позовом проти держави Австрії, органи влади якої дозволили провести на автошляху міжнародного значення маніфестацію з метою

привернення уваги до захисту навколишнього середовища у регіоні. Суд у своєму рішенні виходив з того, що право на мирні зібрання та вільне вираження своєї думки гарантується Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, а також Конституцією Австрії. Суд дійшов висновку про рівноцінність права людини на мирні зібрання та свободи руху товарів на внутрішньому ринку ЄС, однак він звернув увагу на те, що жодна з цих засад не має абсолютного характеру, тобто можуть бути певні обмеження у їх реалізації. Для узгодження цього конфлікту Суд застосував принцип пропорційності, як наслідок - встановлено відсутність порушень права ЄС з боку Австрії, компетентні органи якої не заборонили проведення маніфестації, враховуючи її легальну мету, а також той факт, що неможливо було б досягнути цієї мети іншими заходами [11, с. 166-167].

Відповідно до практики Суду свободи внутрішнього ринку можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю реалізації основних прав людини, але в кожному окремому випадку слід перевіряти, чи є таке обмеження об'єктивно виправданим, та чи не порушується принцип пропорційності. Останній зводиться до таких основних елементів:

- а) відповідний характер певного заходу;
- б) необхідність даного заходу;
- в) відповідність заходу бажаній законній цілі [11, с. 167].

Висновки. Суд Справедливості розглядає справи з різноманітних галузей права. Його рішення вже давно отримали статус не просто прецеденту, а джерела права ЄС. Вони є загальнообов'язковими для держав-членів, а також дають можливість національним судам досягнути єдності у розумінні норм права ЄС та їх застосуванні. Україна як держава, яка бажає стати членом Союзу, також повинна звернути увагу на судову практику та застосовувати її на національному рівні.

Список використаних джерел:

1. Яворська І. Роль і значення Суду ЄС у системі органів Європейського Союзу / І. Яворська // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 37, Ч. 2. – С. 82-88.
2. Муравйов В. І. Реалізація норм права Європейського Союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів / В. І. Муравйов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1086. – С. 58-64.
3. Комарова Т. В. Практика Суду Справедливості ЄС та конституціоналізація права Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Правова держава. – 2018. – Вип. 29. – С. 123-130.
4. Джерела податкового права Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita-plaza.in.ua/publ/106-1-0-4847>.
5. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу. Особлива частина / М. Р. Аракелян, О. К. Вишняков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.house/evropeyskoe-pravo/624-rishennyasudu-evropeyskogo-77871.html>.
6. Чесановская Т. П. Международно-правовые механизмы защиты прав налогоплательщиков / Т. П. Чесановская // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3, Т. 3. – С. 199-203.
7. Сорока Н. Джерела авторського права та суміжних прав у Європейському Союзі / Н. Сорока // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 35. – С. 107-117.
8. Троцька В. Цифрові музеї та обмеження майнових прав авторів: законодавство і практика ЄС / В. Троцька // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2018. – Вип. 5. – С. 18-29.
9. Комарова Т. В. Практика Суду Справедливості Європейського Союзу щодо захисту процесуальних прав суб'єктів конкуренції на внутрішньому ринку ЄС / Т. В. Комарова // Журнал європейського і порівняльного права. – 2018. – № 8. – С. 23-41.
10. Каплюченко Т. В. Внутрішній ринок Європейського Союзу: особливості та українські перспективи / Т. В. Каплюченко // Форум права. – 2014. – Вип. 2. – С. 188-195.
11. Грицаєнко Л. Л. Реалізація прав людини як правомірне обмеження свобод внутрішнього ринку ЄС: практика Суду Європейського Союзу / Л. Л. Грицаєнко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2014. – Вип. 24, Т. 4. – С. 165-168.

References:

1. I. Yavorska, Rol i znachennia Sudu YeS u systemi orhaniv Yevropeiskoho Soiuzu / I. Yavorska // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Mizhnarodni vidnosyny. – 2015. – Vyp. 37, Ch. 2. – Pp. 82-88.
2. V. I. Muraviov, Realizatsiia norm prava Yevropeiskoho Soiuzu u vnutrishnikh pravoporiadkakh derzhav-chleniv / V. I. Muraviov // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. – 2013. – No. 1086. – Pp. 58-64.
3. T. V. Komarova, Praktyka Sudu Spravedlyvosti YeS ta konstytutsionalizatsiia prava Yevropeiskoho Soiuzu / T. V. Komarova // Pravova derzhava. – 2018. – Vyp. 29. – Pp. 123-130.
4. Dzherela podatkovoho prava Yevropeiskoho Soiuzu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita-plaza.in.ua/publ/106-1-0-4847>.
5. M. R. Arakelian, Pravo Yevropeiskoho Soiuzu. Osoblyva chastyna / M. R. Arakelian, O. K. Vyshniakov [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://books.house/evropeyskoe-pravo/624-rishennyasudu-evropeyskogo-77871.html>.
6. T. P. Chesanovskaia, Mezhdunarodno-pravovie mekhanyzmi zashchityi prav nalohoplatelshchykov / T. P. Chesanovskaia // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. – 2015. – Vyp. 3, T. 3. – Pp. 199-203.
7. N. Soroka, Dzherela avtorskoho prava ta sumizhnykh prav u Yevropeiskomu Soiuzi / N. Soroka // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Mizhnarodni vidnosyny. – 2014. – Vyp. 35. – Pp. 107-117.
8. V. Trotska, Tsyfrovi muzei ta obmezhenia mainovykh prav avtoriv: zakonodavstvo i praktyka YeS / V. Trotska // Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. – 2018. – Vyp. 5. – Pp. 18-29.

9. T. V. Komarova, *Praktyka Sudu Spravedlyvosti Yevropeiskoho Soiuzu shchodo zakhystu protsesualnykh prav sub'ektiv konkurentsii na vnutrishnomu rynku YeS* / T. V. Komarova // *Zhurnal yevropeiskoho i porivnialnoho prava*. – 2018. – No. 8. – Pp. 23-41.

10. T. V. Kapliuchenko, *Vnutrishnii rynek Yevropeiskoho Soiuzu: osoblyvosti ta ukrainski perspektyvy* / T. V. Kapliuchenko // *Forum prava*. – 2014. – Vyp. 2. – Pp. 188-195.

11. L. L. Hrytsaienko, *Realizatsiia prav liudyny yak pravomirne obmezhenia svobod vnutrishnoho rynku YeS: praktyka Sudu Yevropeiskoho Soiuzu* / L. L. Hrytsaienko // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO*. – 2014. – Vyp. 24, T. 4. – Pp. 165-168.